

OOST

PROVINCIE DRENTHE

JONGERE BOUWKUNST EN STEDEBOUW 1850-1940
MIP/DRENTHE

GEMEENTEBESCHRIJVING SCHOONEBEEK

GEWIJZIGD EXEMPLAAR

DIT EXEMPLAAR WORDT
NIET UITGELEEND!

AUGUSTUS 1990

1. INLEIDING

De gemeente Schoonebeek die pas in 1884 van Dalen afgescheiden werd, maakt deel uit van het inventarisatiegebied Oost-Drenthe en omvat naast het hoofddorp Schoonebeek de nederzettingen Nieuw-Schoonebeek, Weiteveen en Zandpol. Het grondgebied wordt begrensd door in het noorden de gemeente Emmen, in het uiterste noordwesten de gemeente Sleen en in het westen de gemeenten Dalen en Coevorden. In het zuiden en oosten valt de gemeentegrens samen met de landgrens tussen Nederland en Duitsland. De huidige omvang van de gemeente bedraagt 6.100 hectare. Het inwonertal vertoont sinds de eeuwwisseling het volgende verloop: 1900-2.087, 1940-3.991, 1989-7.687.

2. FYSISCH GESTELDHEID

Het noordelijk deel van het grondgebied van de gemeente Schoonebeek maakt nog net deel uit van het brede oerstroombetal van de Hunze, terwijl het zuidelijk deel tot het beekdallandschap van het Schoonebeekerdiep behoort. Deze tweedeling is zich in de loop der eeuwen steeds duidelijker in het landschap gaan aftekenen. Gedurende de laatste ijstijd (Weichselien) kwam de dan inmiddels met rivierzanden en smeltwaterafzettingen opgevulde dalvlakte van de Hunze in zijn geheel onder een dekzandpakket te liggen. Hetzelfde gold voor het zuidelijke beekdallandschap, met dien verstande dat hier ten gevolge van de in de ondergrond aanwezige reliëfverschillen de dikte van het dekzandpakket sterk wisselde. Wat resulteerde was een dekzandlandschap met een duidelijk tweeledig karakter. Het noorden met in feite alleen in het noordwesten een lage, brede zandrug werd gekenmerkt door een overwegend vlak verloop, terwijl het zuiden en vooral zuidwesten met het voorkomen van tal van kleine welvingen en ruggetjes hoofdzakelijk een flauw golvend reliëf kende. Tijdens de warmere periode van het Holoceen vervolgens werd het beekdal van het Schoonebeekerdiep en zijn zijdal met moerasveen opgevuld. Gelijkzeitig trad in het vlakke noorden ten gevolge van waterstagnatie de eerste hoogveenvorming op, welke zich met het stijgen van de grondwaterspiegel in de loop der eeuwen steeds verder zou uitbreiden. Zo kwam uiteindelijk de gehele noordelijke helft van Schoonebeek te liggen onder een metersdik hoogveenpakket, deel uitmakend van het bijna 50.000 hectare metende Boertangermoor: een der grootste veencomplexen van Noordwest-Europa. Het slechts ten dele in cultuur gebrachte hoogveengebied, vooral in het noord-oosten verkeren grote oppervlakten veen nog in onontgonnen staat, wordt bodemkundig hoofdzakelijk gekenmerkt door het voorkomen van niet- of ten dele afgeveend hoogveen. De enige uitzondering vormt de noordwesthoek van de gemeente waar afwisselend zwartveenontginningsgronden en jongere dalgronden worden aangetroffen. Het zuidelijke beekdallandschap bestaat voornamelijk uit venige beekdalgronden. Verder treft men hier plaatselijk enkele kleine zandopduikingen aan, die bodemkundig tot de klasse van de lage podzolgronden behoren.

Het grondgebied van de gemeente helt, zonder dat daarbij abrupte hoogteverschillen optreden, in westelijke richting en naar het beekdal van het Schoonebeekerdiep in zuidelijke richting af. De hoogteligging varieert globaal van ongeveer 20.5 meter + NAP in het noordoosten tot circa 11.0 meter + NAP in het zuidwesten. De hoofdafwatering van Schoonebeek geschiedde vanouds via het Schoonebeekerdiep en zijn zijbeekjes. Met het in opgang komen van de grootschalige verveening en ontginning van het hoogveen (zie ontginningen), werd deze situatie voor met name het noordelijk deel van de gemeente aanzienlijk gewijzigd. Een stelsel van wijken en kanalen heeft hier sindsdien een deel van de functie van het Schoonebeekerdiep overgenomen. Het enige waterschap dat vóór 1940 in de gemeente Schoonebeek werd opgericht, was het waterschap Het Schoonebeekerdiep in 1928. Dit waterschap dat met uitzondering van de meest noordelijke hoogveenzone het gehele grondgebied van de gemeente bestreek, had als belangrijkste taak de verbetering van de hoofdstroom. Met de na-oorlogse reorganisatie van het Drentse waterschapbestel is Schoonebeek in zijn geheel deel gaan uitmaken van het waterschap Bargerbeek.

3. ONTGINNINGEN EN GRONDGEBRUIK

De vroegste ontginningen in Schoonebeek dateren waarschijnlijk uit de late Middeleeuwen. In deze periode vonden de eerste boerderijvestigingen plaats op het langgerekte zandrugcomplex langs het Schoonebeekerdiep. De eerste kolonisten verschaften zich hier een gunstige uitgangspositie op de grens van twee landschappen. Vanaf de bewoningsas op de zandrug werd het hoogveen ontwaterd en aangemaakt tot bouwland. Gelijkzeitig werden de broekbossen in het beekdal gerooïd en ontgonnen tot groenland. Later zou er zich in deze grondgebruiksverdeling een opmerkelijke verschuiving voordoen. Veel van de direct achter de bewoning gelegen oude bouwlanden kregen in de loop der eeuwen namelijk een nieuwe bestemming als hooi- of weiland, terwijl verderop in het veen nieuwe bouwlandgronden op het hoogveen (bovenveencultuur) werden aangemaakt. Waarschijnlijk had deze ontwikkeling te maken met inklinking en oxydatie van het oorspronkelijke veenpakket nabij de nederzetting waardoor akkerbouw hier op den duur onmogelijk werd en er uitgeweken moest worden naar de hoger gelegen delen van het hoogveen.

Naast het natuurlijke aspect van twee verschillende landschapstypen was ook het individuele karakter van de ontginningswijze van Oud-Schoonebeek van invloed op de ruimtelijke structuur van deze randveenontginning. De afzonderlijke boerderijen werden naast elkaar op de zandrug geplaatst, terwijl de hoevebreedte als uitgangspunt diende voor de verdere ontginning. Loodrecht op de bewoningsas werden de grenzen van de bedrijfskavels getrokken.

Belangrijk was hierbij het zogenaamde "recht van opstrek", dat inhield dat iedere hoevebezitter het hoogveen binnen zijn opstrek kon ontwateren en aanmaken tot bouwland. Wat uiteindelijk resulteerde was een uitgebreide strokenverkaveling met langgerekte, smalle percelen. De opstrek van de percelen, in Schoonebeek "opgaanden" genoemd, liep vanwege het onregelmatige verloop van de zandrug niet overal evenwijdig. Waar de Bargerbeek voor een doorbraak in het zandrugcomplex zorgde, was er sprake van een duidelijke ombuiging in de hoofdrichting van de percelering.

Het bovengeschetste bodemgebruik vormde een afspiegeling van de in Schoonebeek oorspronkelijk gemengde bedrijfsvorm, die overeenkomst vertoonde met die van de Drentse zandgronden. Na verloop van tijd echter gingen de Schoonebeeker boeren zich steeds meer oriënteren op de rundveehouderijen en dan met name de vetweiderij. Hiertoe bouwde men in het vochtige gebied ten oosten van het dorp de zogenaamde "booën"; veestallen met woonruimte van waaruit de groenlanden langs het Schoonebeekerdiep en de oostelijk van de Ellenbeek gelegen gronden beweid en gekooid werden. Geïsoleerd van het nog altijd gemengde moederbedrijf brachten de veehouders of boeheren in deze stallen een groot deel van het jaar met hun vee door. Tijdens de winterperiode profiteerde het uit jonge ossen en vaarsen bestaande vee van het hooi dat op kleine hooilanden werd gewonnen. Later zouden de booën hun functie geleidelijk aan verliezen aan de nieuwe ontginningskolonie Nieuw-Schoonebeek. De uit (oud) Schoonebeek en Duitsland afkomstige bewoners van deze nederzetting hielden de reeds bestaande, overwegend blokvormige boeweiden aan als groenlanden, terwijl de aanmaak van bouwland net als in Schoonebeek zelf volgens het "recht van opstrek" in het hoogveen geschiedde. Ondanks de introductie van een meer op de akkerbouw gemengde bedrijfsvoering in Nieuw-Schoonebeek, was de veehouderij op de booën in dit deel van de gemeente rond het midden van de vorige eeuw nog altijd van belang. Als geheel stond het gebied van Schoonebeek dan ook in de eerste plaats bekend als een veeteeltgebied. Illustratief is in deze de oppervlakteverhouding grasland:bouwland (1832-1222 hectare : 362 hectare) die destijds ruim boven het gemiddelde voor Drenthe lag, hetgeen wijst op de aanwezigheid van in verhouding veel grasland.

Met bovengeschetst ontginningsverloop waren de gronden langs de zuidgrens van Schoonebeek in 1850 geheel in cultuur gebracht. Het uitgestrekte hoogveengebied ten noorden van de randveenontginningen verkeerde echter nog volledig in onontgonnen toestand, zodat het totale grondgebied van Schoonebeek rond het midden van de vorige eeuw nog voor ruim driekwart uit woeste gronden bestond. Omvangrijke bebossing trof men in het gebied nergens aan. De dichte broekbossen die eens het uiterlijk van het zuidelijke beekdallandschap bepaalden waren bij de ontginning van de groenlanden nagenoeg verdwenen en alleen nabij de nederzettingen op de zandrug kon men erfbossen aantreffen.

In de periode na 1850 veranderde er ruimtelijk gezien lange tijd vrijwel niets in Schoonebeek. Het landbouwareaal werd vanuit de bestaande nederzettingen weliswaar gedurig uitgebreid, tussen 1850 en 1900 vond er een vermeerdering met bijna de helft plaats, doch de rond 1860 ingezette grootschalige openlegging van de Zuidoostdrentse venen ging aanvankelijk aan Schoonebeek volledig voorbij. Duidelijke veranderingen traden er tijdens de laatste helft van de vorige eeuw wel op binnen de agrarische bedrijfsvoering van Schoonebeek. Zo verdween in deze periode geleidelijk aan het karakteristieke boebedrijf en werd er rond de eeuwwisseling in de gemeente vrijwel geen mestvee meer aangehouden. Dit betekende overigens niet dat Schoonebeek geen veeteeltgemeente meer was; in de plaats van het grote boebedrijf maakte nu namelijk kleinere melkveeteeltbedrijf in sterke mate zijn opgang. Wel werd tijdens de periode 1850-1900 de akkerbouw belangrijker voor de Schoonebeeker boeren. De nieuwe ontginningen kregen in deze periode namelijk overwegend een bouwlandbestemming.

De oppervlakteverhouding grasland:bouwland gaf dienovereenkomstig een aanzienlijke daling te zien, doch was nog altijd voldoende groot (1900-1.374 hectare : 935 hectare) om Schoonebeek bij de nieuwe landbouwindeling van 1910 in te delen bij de Zuidelijke Randgemeenten. De tot deze regio behorende gemeenten werden alle gekenmerkt door het voorkomen van relatief weinig bouwland en het op de voorgrond treden van de veeteelt.

Aan het begin van deze eeuw werd het Schoonebeeker hoogveen vervolgens ook anders dan vanaf de oude bewoningsas aan snee gebracht. Langs de noordgrens met Emmen ontwikkelden zich in deze periode de nieuwe nederzettingen Weiteveen (aan het Dommerskanaal) en Zandpol (aan het Stieltjeskanaal). Ook deze ontginningen droegen evenals die van Schoonebeek en Nieuw-Schoonebeek een individueel en overwegend strookvormig karakter. De grootschalige aanpak van het hoogveen ving eerst aan toen de turfstrooiselindustrie zijn oog op Schoonebeek liet vallen. De topografische kaart van 1933 toont hoe destijds het hoogveen in het noordwesten van de gemeente door de aanleg van wijken en kanalen was opengelegd en de vervening aan de gang was. De daadwerkelijke grootschalige ontginning van het hoogveen ving evenwel pas na 1940 aan, zodat het grondgebied van de gemeente in 1940 nog altijd voor ongeveer de helft uit onontgonnen gronden bestond. Het landbouwareaal gaf door het lange uitblijven van de grootschalige ontginningen over de periode 1900-1940 slechts een zeer geringe uitbreiding te zien. In totaal namen de landbouwgronden met nog geen kwart toe, waarbij er relatief gezien weer iets meer bouwland dan grasland werd aangemaakt. De oppervlakte verhouding daalde hierdoor opnieuw enigszins. Grote wijzigingen binnen de agrarische bedrijfsvoering deden zich in vergelijking tot de situatie van 1900 evenwel niet voor. Het belangrijkste verschijnsel was de afname van de gemiddelde grootte van het agrarische bedrijf.

NB: De aardoliewinning waardoor Schoonebeek landelijke bekendheid kreeg kende zijn startpunt in 1943, toen voor het eerst het grote olieveld in deze hoek van Drenthe werd aangeboord. Talloze ja-knikkers, putpompen voor het omhoogbrengen van de ruwe olie, bepalen sindsdien in belangrijke mate het landschappelijk aanzien in en om Schoonebeek.

4. INFRASTRUCTUUR

De fysische gesteldheid is in belangrijke mate bepalend geweest voor de infrastructurele ontwikkeling van Schoonebeek. Door de geïsoleerde ligging van de gemeente, een gevolg van de omringende veenmoerassen, nam Schoonebeek verkeersgeografisch tot aan de twintigste eeuw een sterk ondergeschikte positie in. Naarmate de ontginning en vervening voortschreden ontwikkelde zich vanaf de lage Middeleeuwen de west-oostverbinding over de zandrug langs het Schoonebeekerdiep. Tot na het midden van de vorige eeuw vormde deze weg, die via Nieuw-Schoonebeek verbinding met Duitsland gaf, de enige hoofdweg in de gemeente.

Verder trof men in het zuidelijk bewoningsgebied louter wegen van locale betekenis aan. Zoals de oude weg door de oude nederzettingen, de buurtschappen Westersebos, Middendorp en Oostersebos. Een enkele weg voerde dwars door het veen naar het Emmer zandgebied en vervulde daarmee tevens een beperkt doorgaande verkeersfunctie.

Met het opgangkomen van de grootschalige vervening en ontsluiting van de venen rondom Emmen, in de loop van de tweede helft van de vorige eeuw, kwamen er vanaf de hoofdweg door Schoonebeek dwarsverbindingen tot stand naar de Emmer veenkoloniën Nieuw-Amsterdam, Erica en Klazienaveen. Een belangrijke verbetering voor de bereikbaarheid van de gemeente betekende verder in 1878/79 de verharding van het wegvak Coevorden-Schoonebeek. Het resterende deel van de hoofdweg, het traject Nieuw-Schoonebeek-grens Duitsland, kwam aan het begin van deze eeuw (1903-1905) gereed. De verbinding in de richting Emmen volgden in de navolgende decennia.

De aanleg van vaarwegen heeft in het hoogveengebied van Schoonebeek nooit de omvang aangenomen van die in de aangrenzende Emmer venen. Weliswaar kwam in 1884 het Stieltjeskanaal door de uiterste noordwesthoek van de gemeente te lopen, doch van enige verkeersbetekenis was dit kanaal voor de Schoonebeeker bevolking aanvankelijk niet. Pas toen in de loop van deze eeuw vanaf het Stieltjeskanaal het Kanaal A via het Westeindsche Veen tot in het Oosteindsche Veen werden getrokken en ter plaatse langs het kanaal de openlegging van het veen door het graven van wijken werd gerealiseerd, kwam er vanuit dit deel van de gemeente daadwerkelijk scheepvaartverkeer op gang.

Het Dommerskanaal dat bij Weiteveen langs de noordgrens van de gemeente loopt, maakt pas sinds 1954 toen de grens met Emmen plaatselijk gewijzigd werd deel uit van de gemeente Schoonebeek. Vanaf de Zijtak, een kanaalafslag van de Verlengde Hoogeveensche Vaart, werd dit kanaal rond 1866 door het zuiden van het Amsterdamse Veld aangelegd. Voor de bereikbaarheid van Schoonebeek was de komst van het kanaal evenals die van het Stieltjeskanaal aanvankelijk van nagenoeg geen betekenis. Wijken in de richting van het Schoonebeeker Veld werden bij voorbeeld niet aangelegd. Pas toen nabij het Dommerskanaal de nieuwe ontginningsnederzetting Weiteveen ontstond, kreeg deze vaarweg ook voor een deel van de gemeente Schoonebeek een verkeersfunctie.

Tram of trein-verbindingen werden er tijdens de periode voor 1940 in Schoonebeek niet aangelegd. Pas na de oorlog was het de NAM die ten behoeve van de olie-afvoer de spoorlijn Schoonebeek-Nieuw-Amsterdam liet aanleggen. In deze periode zorgde de NAM overigens ook voor de aanleg van tientallen kilometers verharde weg, waardoor de bereikbaarheid van met name het deels nog onontgonnen noordelijke hoogveengebied aanzienlijk verbeterde.

5. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

De vroegste permanente bewoning van Schoonebeek dateert waarschijnlijk uit de late Middeleeuwen, toen op de westelijke helft van het zandrugcomplex langs het Schoonebeekerdiep het wegdorp Schoonebeek werd gesticht. Het oostelijk deel van de overgangszone tussen hoogveen en beekdal was laag en moerassig en ondervond vooral 's winters veel wateroverlast, zodat permanente vestigingen hier aanvankelijk uitbleven. Wel bouwden de Schoonebeeker boeren in dit deel van de gemeente al vroeg hun boeën (zie ontginningen). In de loop van de eerste helft van de 19de eeuw ontstond de ontginningskolonie Nieuw-Schoonebeek.

De occupatie van het noordelijk hoogveen startte rond 1880. In het grensgebied tussen Emmen en Schoonebeek vestigden zich tal van veenarbeiders met hun gezinnen, hetgeen hier spoedig de nieuwe nederzettingen Weiteveen en Zandpol deed ontstaan. Daarnaast kende het veengebied tijdens de hoogtijdagen van de vervening een aanzienlijke hoeveelheid verspreide bebouwing. Het merendeel van deze kwalitatief veelal slechte woningen (keten) was in 1940 echter reeds weer verdwenen. Een uitzondering vormde de bebouwing die tot stand kwam langs de verbindingswegen tussen het oude en het nieuwe bewoningsgebied (Beekweg, Dordseweg, Nieuw-Amsterdamseweg) en aan het Stieltjeskanaal en het Kanaal A. Aan het kanaal A werd een turfstrooiselfabriek gebouwd.

Het randveenwegdorp Schoonebeek kende rond het midden van de vorige eeuw een samengestelde nederzettingsstructuur. De hoeven (boerderijen) lagen in vier afzonderlijke linten op verschillende afstand van het Schoonebeekerdiep. Zij volgden de lage smalle zandrug tussen het beekdal en het hoogveen. Door deze gebroken lijn van bewoningsassen werd Schoonebeek opgedeeld in een aantal verschillende buurtschappen: Westeinde (Westerse Bos) ten westen van de Bargerbeek en Kerkeinde, Middendorp en Oosteinde (Oosterse Bos) tussen de Bargerbeek en de Ellenbeek. Binnen elke buurtschap lagen de boerderijen naast elkaar op de langgerekte hoevenstroken, waarbij de afstand tot de hoofdweg wisselde. Bovendien lag de bebouwing niet overal op gelijke afstand van de erfafscheidingen, waardoor het dorp een nog gevarieerder bebouwingspatroon kreeg.

De boerderijen die deels tussen hoogopgaand geboomte schuil gingen, vertoonden veel verwantschap met die van Twente en het aangrenzende Duitse gebied. Onder andere kwam dit tot uiting in het gebruik van Bentheimer zandsteen voor plinten en deuromlijstingen, toepassing van vakwerk, houten topgevels van staande delen, van stro gevlochten toppen en sierlijk vlechtwerk in schuurwanden.

Tussen 1850 en 1940 veranderde er in Schoonebeek ruimtelijk gezien in zoverre weinig, dat de lineaire structuur van het dorp behouden bleef. Opvallend was echter wel het feit dat de nieuwe bebouwing in deze periode overwegend direct aan de hoofdweg, de huidige Europaweg, werd geplaatst. Vooral ter hoogte van de buurtschappen Westeinde en Middendorp, waar de bebouwing het verst van deze weg verwijderd lag, betekende dit dat er hoofdzakelijk buiten de bestaande woonkern gebouwd werd. De sterke gerichtheid op de Europaweg gaf de nederzetting plaatselijk een aanzienlijk strakker uiterlijk dan voorheen gebruikelijk. Ter hoogte van het Kerkeinde, vanouds toch al de buurtschap waar de bebouwing relatief het minst ver van de hoofdweg verwijderd lag, viel er rond 1940 zelfs enige mate van straatwandvorming waar te nemen.

Bij het Kerkeinde concentreerde zich ook de meeste niet-agrarische bebouwing. Naast boerderijen trof men hier rond 1940 onder andere woningen, bedrijfsgebouwen, winkels en andere voorzieningen aan. Ondanks het toenemende aandeel van de niet-agrarische bebouwing, gold Schoonebeek rond 1940 evenwel nog altijd in de eerste plaats als een agrarische nederzetting. De zuivelfabriek vormde destijds het enige industriële en stuwende bedrijf in het dorp.

Alhoewel er ter plaatse van het huidige randveenwegdorp Nieuw-Schoonebeek reeds geruime tijd bebouwing in de vorm van booën werd aangetroffen, was er hier van een daadwerkelijke nederzetting pas omtrent 1800 sprake. In deze periode was het dat veel boeren in Schoonebeek door de stijgende graan- en pachtprizen genoodzaakt werden tot verkoop van hun verafgelegen landerijen in het oosten van de gemeente. Ook kolonisten uit het aangrenzende Duitse veengebied maakten dankbaar gebruik van de gelegenheid zich permanent op Nederlands grondgebied te vestigen. In 1805 en 1806 arriveerden de eerste gezinnen uit Münsterland. Rond 1850 was de ontginningskolonie met de toepasselijke naam Nieuw-Schoonebeek reeds uitgegroeid tot een volwaardig dorp, dat in inwonertal en bebouwingsopvang nagenoeg niet voor (Oud-)Schoonebeek onder behoefde te doen.

Evenals in Schoonebeek werd ook in Nieuw-Schoonebeek de bebouwing niet in één rooilijn geplaatst en wisselde de afstand tot de weg sterk. De booën die lange tijd het uiterlijk van de streek bepaalden verdwenen met het groeien van de permanente nederzetting geleidelijk aan uit het dorpsbeeld. Ze werden afgebroken of tot boerderij verbouwd. De boerderijen in Nieuw-Schoonebeek vertoonden evenals die in het hoofddorp sterke overeenkomsten met die uit Twenthe en meer nog de Duitse grensstreek. Dit laatste was niet verwonderlijk als men weet dat rond het midden van de vorige eeuw bijna de helft van de totale dorpsbevolking van Nieuw-Schoonebeek uit Duitsland afkomstig was.

Tot 1940 veranderde er vervolgens ondanks een voortgaande groei van de nederzetting vrijwel niets in Nieuw-Schoonebeek. De nieuwe bebouwing werd in het bestaande bebouwingslint opgenomen, hetgeen behoud van de lineaire structuur betekende. Verder kwam er weliswaar geleidelijk aan meer niet-agrarische bebouwing in het dorp (bij het kruispunt Europaweg-Kerkeweg is zelfs sprake van enige centrumvorming met onder andere een RK-kerk en winkels), maar van grote invloed op het traditionele agrarische karakter was dit niet. Nieuw-Schoonebeek bleef in de eerste plaats een typisch boerderijdorp. De zuivelfabriek vormde het enige stuwende bedrijf.

De nieuwe nederzetting Weiteveen bestond rond 1940 in feite nog uit twee delen: Weiteveen-Oost, het voormalige Nieuw-Schoonebeekerveld en Weiteveen-West, vroeger genaamd Dordseweg.

Weiteveen-Oost dankte zijn ontstaan aan de stichting van een RK-kerk met pastorie, school en ziekenhuis in het Amsterdamse Veld, aan de zuidzijde van het Dommerskanaal. Het feit dat dit deel van Schoonebeek destijds nog tot de gemeente Emmen behoorde, zorgde voor de opvallende situatie dat het kerkelijk centrum het startpunt van de nederzetting vormde zonder zelf in de feitelijke dorpsbebouwing opgenomen te worden. De onwil van de Schoonebeekers om in de gemeente Emmen te gaan wonen, had tot gevolg dat kerk en bijgebouwen tientallen jaren door de gemeentegrens gescheiden bleven van de woningen die langs de Zuidersloot en de Kerkenweg gebouwd werden. Deze situatie werd pas eerst opgeheven nadat de grenswijziging van 1954 een feit was geworden en het kerkelijk centrum binnen de gemeente Schoonebeek kwam te liggen.

De kern Weiteveen-West was van beduidend geringere omvang dan Weiteveen-Oost en telde rond 1940 slechts enkele tientallen woningen. Deze waren gesitueerd in de nabijheid van het kruispunt van de Zuidersloot, een zijtak van het Dommerskanaal, met de Dordseweg. In tegenstelling tot Weiteveen-Oost is dit gedeelte overwegend protestant.

De nieuwe nederzetting Zandpol kwam tot stand in de uiterste noordwesthoek van de gemeente. De vrij geringe bebouwing concentreerde zich hier in het gebied tussen de Nieuw-Amsterdamseweg en het Stieltjeskanaal. Voorzieningen trof men in het dorp als gevolg van de nabije ligging van Nieuw-Amsterdam (gemeente Emmen) niet aan.

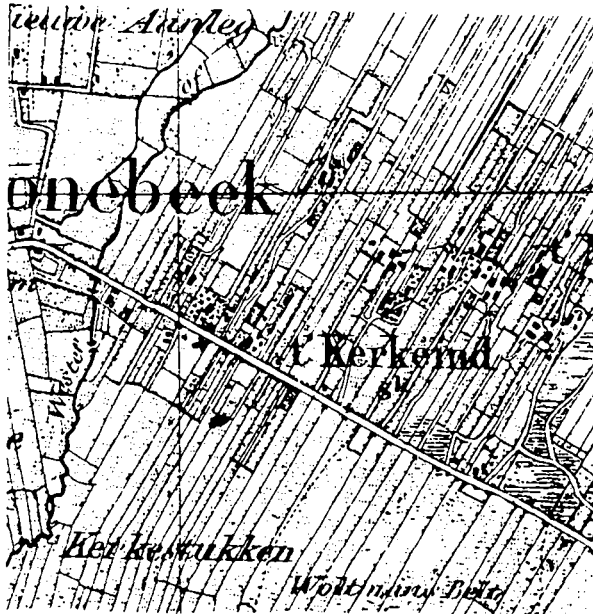
Wat de bebouwing in het buitengebied betreft veranderde er over de periode 1850-1940 in Schoonebeek niet veel. In 1920 was het voorkomen van verspreide bebouwing buiten de bestaande lintbebouwing nog altijd vrij zeldzaam. Na 1940 is er veel veranderd met name als gevolg van de aardoliewinning. Ja-knikkers, putpompen en andere technische bouwwerken bepalen sindsdien in belangrijke mate het landschappelijk aanzien.

zjs/coll.

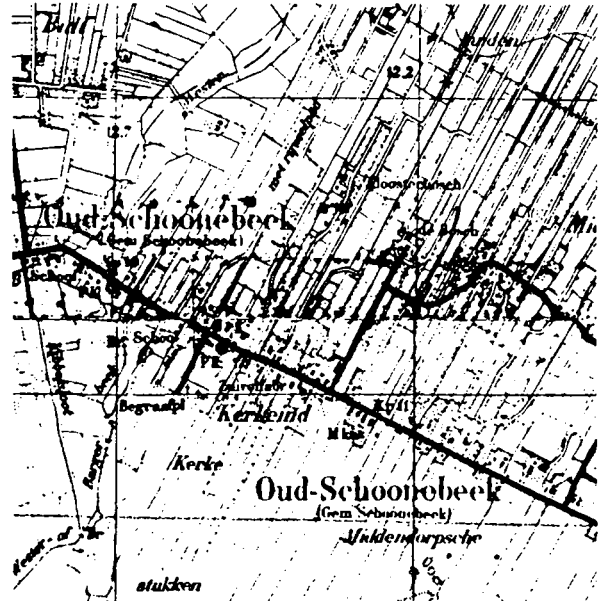
RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN 1850-1988

Gemeente: Schoonebeek

Kern: Schoonebeek

ca. 1850

ca. 1920-1930

ca. 1985-1988

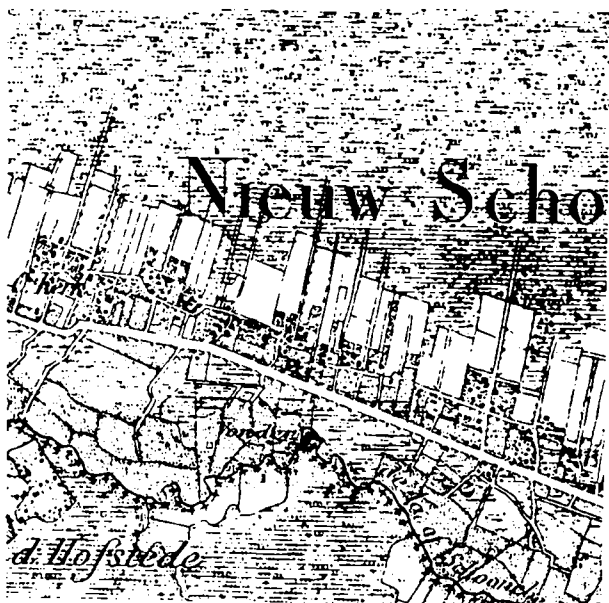
Type nederzetting: Randveenwegdorp

Schaal 1:25.000

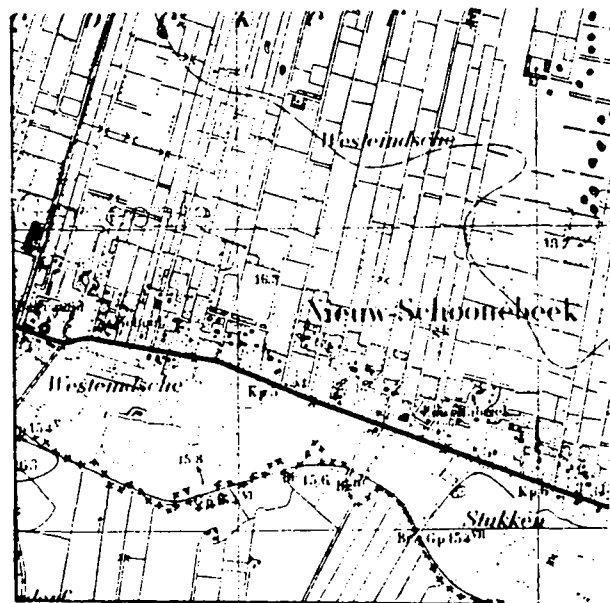
RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN 1850-1988

Gemeente: Schoonebeek

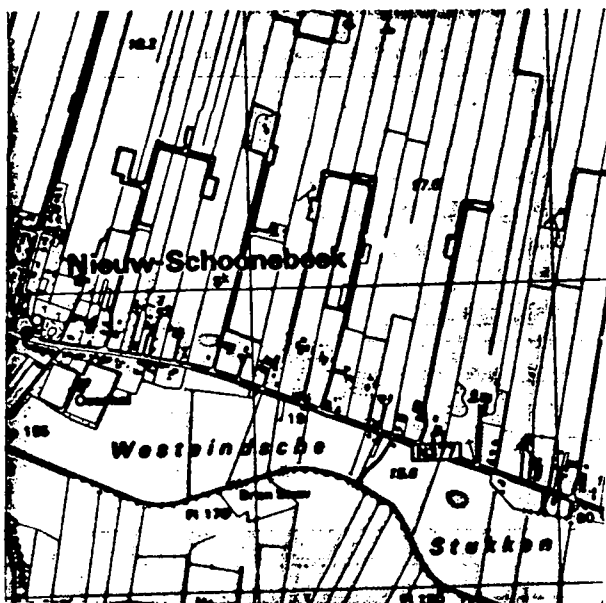
Kern: Nieuw-Schoonebeek

ca. 1850

ca. 1920-1930

ca. 1985-1988

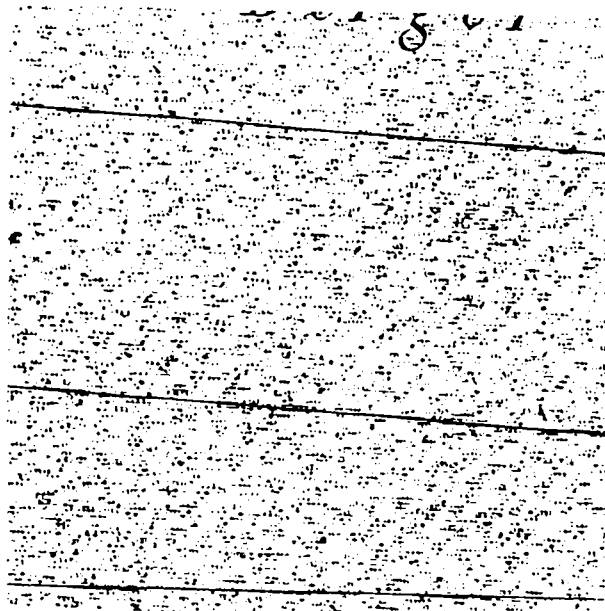
Type nederzetting: Randveenwegdorp

Schaal 1:25.000

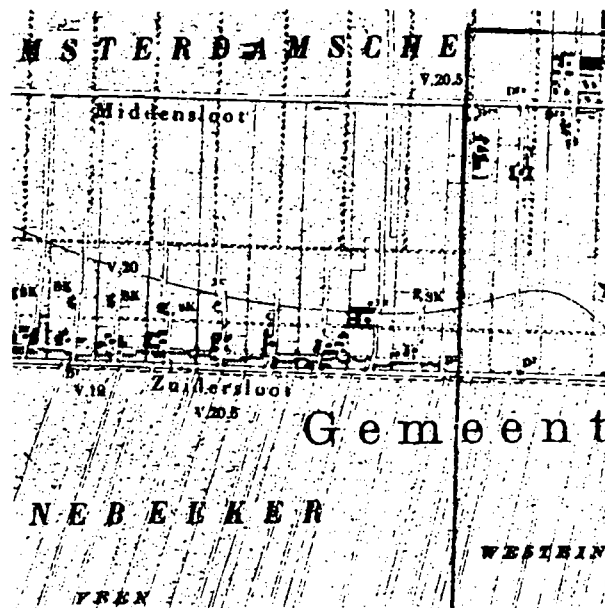
RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN 1850-1988

Gemeente: Schoonebeek

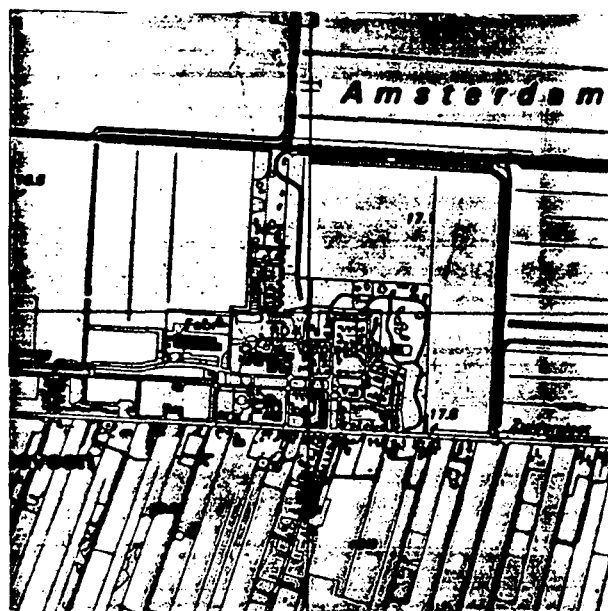
Kern: Weiteveen

ca. 1850

ca. 1920-1930

ca. 1985-1988

Type nederzetting:

Veenkoloniale nederzetting ontstaan
i.v.m. turfindustrie

Schaal 1:25.000